

АФВІІААХХА ОСХУОАА

ТӨРҮТТЭНИИТЭ

Революция нининэ улуусуот билиини территориятыгар 1 оскуола аһыллан үлээлээбитэ: Чурапчыга 1872 сыл муус устар 4 күнүттэн, Бастакы Хайахсыга (Арыылаах) 1900 сыл балаан ыйыттан, Иккис Мэлдэхсигэ 1908 сыл балаан ыйын 22 күнүттэн, Бахсыга 1912 сыл тохсунуу 12 күнүттэн, Хабаччыга (Кытаанах) 1914 сыл сэттини 22 күнүттэн, Уорбага (Хадаар) 1915 сыл балаан ыйын 15 күнүттэн уонна Сыланга 1917 сыл ахсынны 7 күнүттэн, Көстөрүн курдук, Арыылаах оскуолата Чурапчы оскуолатын кэнниттэн улууска иккис кырдьаастара, Улууска киини эрэ биир кылаастаах церковнай-приходской оскуола этэ, а. э., таңара дьэитин дьаһалыгар киирэрэ. Атын оскуолалар бары Үөрэх министерствотын биир кылаастаах начальнай училищета-буолбуттара (Сылаах оскуолата церковнай-приходской этэ дьээн айдас).

Оскуулань астары судургу буолбатаҕа. 1885 сылтан сагаллаан таһара дьэтин үлэһиттэрэ Бастакы Хайахсыкка церковнай-приходской оскуоланы астарарга хаста да этэн көрбүттэр. Он эрэри аҕабыттар этиилэрин олохтоохтор ылымнахтар — кураан, халыһнаах дьылларга олус дьадаһыттар, оскуола ороскуотун уйунар кыахпыт суох дьэбиттэр. Тиһэбэр 1899 сыл балаан ыйыгар таһара дьэтитигэр тиксэччи Бастакы Хайахсыт, Бастакы Игидэй уонна Дүүлэй нэһиликтэрин дьэно оскуоланы аһарга себулэһэн уураах ылыммыттар.

Бирвухтаады былааха оскуола туугутун үбүлүбэт этэ. Оскуолада даыс булар кыһалаа тирэбэйтэ. Онуоха Бастакы Хайахсыт киһитэ Тихон Михайлович Каженкин бэйэтин диктигин көһөрөн аралан оскуолада босхо бизирбит, эбии салууаһын тутан кээпэллэп. Ити үтүгүтүн иһин үрүк көмүс медалынан набаарадалааһыт. Итиннэ таһынан атын үтүөлэрин иһин эсэе икки медаллаах эбит: биридэрэ үрүк көмүс, иккиннэ боруоса. Махталларын бэлэстэтин революция иннинэ олохтоохтор оскуолаҥа киһи эдэтин бизэрэ сүлдьүбүттэр.

Архив докумунугар Хайахсит церковнай-приходской оскуолата 1900 сүл балаан ыйгар аһыллыбыта бэлэстэнэр. Итинэн даватан бири чуолкайдыаха наада. 1891 сүл бэс ыйын 15 күнүгэр Дьоккуускайтан Хайахсит арабыгыгар сурук ыппыттар. Ол сурукка таңара дьэистин оскуолаларын дьаһалтата Хайахсит лөчүгэ Семен Попов. 3 уолу уонна 1 кыһы үөрэппитин биһирээбит, киникээ кинигэлэри уоһааһа өссөтүн церковнай-приходской оскуолаларын кээктэтигэр ааттанмыт. Реальной училищени бүтэрбит Сергей Мержевички Игдэйтэн төртүттээх Алексей Федотович Боярова (калин республика үөрэгин уонна доруобуяа харистабылын наркома), кини инникээ арабыт уола Иван Николаевич Винокуров (калин республика Совнаркомун председателэ) үөрэммиттара. Кинилэринэн Арыылаах оскуолата кээн туттар.

ХААРТЫСКАБА: Хайахсыт бастагы оскуолата.

Кирилл ПЕРМЯКОВ.

Оскуулабыт 1991 сыллаахха орто оскуола статусун ылбыта. Ааспыт үбүлүүдээх үөрэх дьылыгар 96 үөрэнээччилээхпит. Онтон 32 оҕо учуугай, 8 оҕо туйгунук үөрэхтэрин түмүктээтилэр.

Үүрэтэр-интэр үлэни 5 методический колбохук тарьыр. Кинилэр үлэлэрин метод-суба сүрүнүүд. Суба чилиэнэнэтэрэн директору үүрэтэр, интэр үлэлэргэ солбуйааччылар, оёо тэрилтэтин усна түөрт метод-колбохук саалаааччылар буолаллар. Суба үлэтин сүрүн сыала оскуолага методический үлэни тарьийни, сүрүннэһин, хонтуруолааһын, учууталлар маастарыстыбаларын, идэлэрин таһымын үрдэтэти. Бйй аайы түмсэн былааннаимыт үлэ хайдах баран, туолан илэрин ырытабыт, дүүүллэһэбит. 1999 сылга оскуола педколлектива үүрэтэр-интэр үлэргэ сака хайысхалары тобулан.

Ого духовнай уонна эт-хаан
этүүтүн сайдыытыгар ологуран
үөрэхтээһин тилигин валеологиза-
циялааһын* дьээн программа бы-
райаһыҥ оһорон кэтэктэн ыһыл-
лыбыт республикатаабы конкурса
көмүскээн экспериментальнай үлэ-
тин сағалаабыта. Ону олоххо киллэ-
рэр сыялтан методической хо-
боһуктар "Сана педагогическая тех-
нологиялары үөртөн уонна туттан
үөртэр дьарыгы үөскэттигэ пред-
меттэри уонна интэр үлэни валео-
логизациялааһын" дьээн проблемада
туспа программа оһонот үлэтилли-
лэр. Эксперимент 2004 сылга
түмүктэннэхтээх. Ааспыт үөрөх
дьылыгар үөрөх үлэтигэрин икэлэ-
рин үрдэтэр институт (YeuYeuYeu)
уонна улуус экспериментальнай
площадкаларын статусун ылары си-
стибиит.

Метод-холбохуудтар салданаач-
чид: А.Е.Румянцев, Е.М.Попо-
ва, Н.Н.Монастырова, М.П.Демьяно-
ва, О.Д.Варламова бичаачы
хошуудуудынхоор, тэрийнхилэри-
нэн үөрэтүүлэр предметтэрэ вале

**УБҮЛҮӨЙҮ
КӨРСӨ**

ологической компоненттары киллэ-
рини, нитэр үлэ нөнүө оёнуу эт-хаан,
өй-санаа, майгы-сигили өтүүнүн сай-
ынарды, кини бэйэтин бэртэ са-
лайынар, нигтинэр ситимин уоску-
тун, оёо дуоьуорун арийын, норуот
нитэр үгэстэрин оокуола үөрэтэр-
нитэр үлэтнэр туһанын курдук киз-
далааһынаах үлэ былааннаахтык
быһыллар.

Манай талхын оркуула учуулал-
лара республикара, улууска ытыл-
лар конкурстарга, семинардарга,
курстарга сылдыллар, улууска
ытыллар бари дыһалларга
көхтөөтүк кытталлар. Сыл ахсын
семинардар, "төгүрүк остоулар",
научно-практической конференция-
лар, эдэр учууллар декадалар,
педконсилиумнар уо. д. а. буолал-
лар. 1997 сылтан "Эдэр учуулал
окуулатын" А.Е.Румянцев асалаан
үлэлэтэр. Манна эдэр специалистар
учуулал уустук идэтин билиһиннэ-
лэригэр көмө, сыбаама ылааллар.

Улуустанын пед-аганыларга биһиги учууталларбыт сүл ахсын утумнаахтык кыталлар. Ол курдук, былырын А.Е.Румянцева (алын кылаас учуутала) "Өрөнзэмчилэр аабынга, сурууага көтүүүлэрин үөрэтин уонна ону туоратар ситимнээх үлэбэ эдэр учуутала субэ" дигэн дахылаада I, Е.И.Барашков (үлэ уруогун учуутала) "Хатын мастан өбүгэлэрибит оһоһуктара" үлэбэ I, М.П.Демьянова (музыка учуутала) "Саха музыкальнай литературата" дигэн VIII - IX кылаастарга анал программата I мкэстэлэрин ылытытара. Бу учууталлар үлэлэрин опыта улусу, республикага тарданна.

Оскуулабытыг баай педагогическай ололтоох, биллэр-көстөр үлэлзэх үмүтталлар абыга сүрх-

тар. Кинилэр истэрингэр заттылахха сөп: РФ үөрэҕиритин туйгунун Е.М.Попованы, РФ үөрэҕиритин туйгунун, туйгун категориялаах учууталы М.П. Демьянованы, РФ үөрэҕиритин туйгунун, туйгун категориялаах учууталы А.Е.Румянцеваны, СР үөрэҕиритин туйгунун, оскуола директорын Д.М.Лобанованы, туйгун категориялаах курулуок салайааччытын Е.И.Барашковны, "Сыл учуутала-2000" улуустаабы конкурс каттылаадын Л.В.Тоскуеваны, педагогический үлэ ветерана М.К.Попов аатынан биризмийэ лауреатын А.Н.Тулдасынованы, С.С. Иовлевы, Ю.С.Сивцеваны, Н.Н. Манастызованы, Д.И. Попову, Н.М. Дагданьаны уо. д. а.

Үлээз, үөрэххэ үрдүк ситиһилизммит учууталларга, үөрэнэччиллэргэ сүл ахсын амал биризмийлэлэр туттарыллаллар. Быйыл оскуола 100 сылын көрсө лауреаттарынан педагогическай үлэ ветерана Е.М.Борисова аатынан биризмийбэз үөрэх туйгуна Света Попова (IV кыл.) уонна киин учуутала Н.М.Дагданча, биологическай наука кандидата, краевед-ученой С.Р.Полов аатынан биризмийбэз оскуола бастын выпускинцата, улуустаабы биология, химия, нуучча тылын олимпиадаларын кыайылылааба Оксана Каженикина уонна учуутала С.С.Иозлев, философскай наука доктор, профессор, академик Б.Н.Полов аатынан биризмийбэз Арыылаах орто оскуолатыттан улуустаабы гимназияла туйгунук үөрэммит, үрүк уонна кыһыл көмүс медалларга кандидаттар Саргы Новгородова уонна Наташа Попова биирлүлэр.

Ити курдук оскуола учууталла-
ра, үөрэнээччилэрэ бука бары
үбүлүүнү көрсө үлэлэрэ, үөрэхтэрэ
ситиһинилээх.

А.С.ПОПОВА,
директоры үөрэх чааһыгар
солбуйааччы.

ЭКСПЕРИМЕНТГЭ КИЙРИН:
ИШИКН САЙДАР ХАЙЫСХАНЫ БУДУУ

Билигн сайдыглах үйсэр
 үөрэх хаачистыбатын үрдэтин,
 олоххо бэлэмнээх ычатын иитэ,
 талаарыи кэм ирдэбилкин буолла.
 Онуоха сөптөөх үлэин тэрийингэ
 оскуула кыагин, усулбуойаны умуот-
 таалын ирдэрэр. Оскуула бэйэтэ
 тусла суоллаах-нистээх, хайыскала-
 ах буоларыгар элбэх бэлэмнигин,
 үөрэтин, чинчийин, о. д. а. үлэлэр
 мытыллалларыгар бириэмэ наада.
 Түгүн тэтиминэн сайдар кэми кытта
 тэпгэр эрэ буолбакка, өссө урутаан,
 билигинни анализтэан, иннинкини
 билгэлээн, бэлэтэ, эксперименталь-
 ный-перспективнэй программалан
 үлэлэтээххэ тугу эмэ ситиһиэххэ
 сүө.

Ону учуоттаан, бийиги педколлективийт элбэх өрүттээх анализтай-
ры үлэ кэнниттэн валеологическай
хайыскалах программаны онордо.
Бу экспериментнэ нэһилиэнньэ
бүтүүтүнэ хабыллар. Оһолор
улуйаант саҥалаан оһуоланы
бүтэрэхтэригэр днэри биэр кэлим
программалан салаттаран үөрэнэл
рэр-интиллэллэр. Манка өрдүк ула-
кан оһуолу үөрэнэр, үлэлиир уһулу-
буһа, олох-дьаһах усулуобуйалара
ыйыллар. Нэһилиэнньэрэ анаан сый-
ахсын "Мин тэлгэһэм — мин баайым"
днэс конкурсу ыйыллар. Ол түмүгэр
ажас биридин оһо, төрөпүт оһолор
днэһиттэн, тэлгэһиттэн саҥалаан
үөрэнэр, үлэлиир миэстэттигэр,
түбэлтигэр тийиэ ыраастык тутар.

га, көбөрдөргө, оорууст анын оло-
дорго дүүлүкөр.

Төрөлүүтгэр, нитээччилэр, учуу талар, дорубууна харыстабылын улаһынтгэр, психолог, социальнай педагог оболор сайдыныларын, дорубууларын туругун, сизэр-майгы өттүнэн уларыһыларын кэтээн көрөр сыналтан анал карточка онорон диагностированне ыһталар. Ого дорубуунага туһсарыгар, эт-хаан, өй-санаа, майгы-сигили өттүнэн сайдырыгар анаан, программа сүннүүкөн, араас хайыска-лах бир ситиннээх үлэ барар.

Оскуола нэһилиэк дьыһыкка дуохсун сайдытынын киниз буоларын ситиһээри олохтоох дьаһалта, политехнэлэр сэбэстэтэр, төрөлүүтүтэр учууталлар үлэни тэтимнээхтик садалаатылар. Ураты болгомто оскуола материалнай базатын бөбөрүтүүгэ ууруллубута каракса-биллээк. Ол курдук, үгө дьынала хамсааһыныгар кыттыһан төрөлүүтүтэр, учууталлар 80 миэстэ-лээх оскуола тутан 2000 сылга үлэ-э киллэрбиттэрэ. Оттон билигин нэһилиэк дьыһыкка элэстэ оскуола-а анаан спортивнай саала тутта сыд-дылар. Быйыл үлэ-э киллэрэр была-аннаахтар. Бу тутууга оскуола урук-ку ылуускустара, ыччаттар, төрөлүүтүтэр тутуу ветераннарын Д.Л.Попов, И.П.Харитоноз салгал-тарынан көхтөөхтүк үлэни сыд-дылар. Маны тэҥин төрөлүүтүтэр

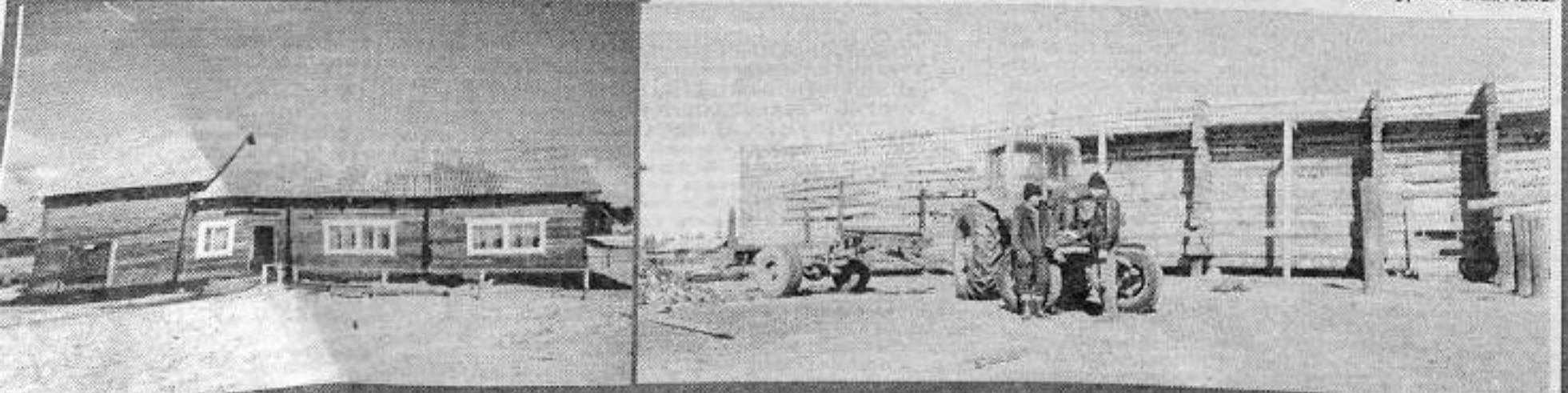
Ф.Г.Пугачев көбүлзэһиникэн алын кылаас үөрэнээччилэрин төрөппүттэрэ оолдоруугар итин туал тутан биэрбүттэрин оёо доруубуйатын туһугар кыһамньы биһиһынан сыналабыыт. Иэни-китин оосуола остолобууйун уо. д. а. тутуулар былаананаллар.

Хас биирдii төрөлүүт обого чэгиз-чэбдиг, дорубай, кизк билил-дэх-көрүүлэх, сахалын сизрээх, чөл олохтоох, бэйзгин төрдүнз-уулуан, төрөбүт оскулатынан, алааһынан, омугуан кизн туттар, үлэ ырахаттариптан чарыйбат, общество туһалаах юһн буоларыгар бабатын дьынээхтик дьыаланан көрдөрөн оскулаха, учууталларга көмөлөһөрө эксперимент ситиһилээхтик барарыгар эрли өсөсүтэр.

Үерэх уонна духовность киинэ — оскуола үлэтиттэн бүтүн саха омука сайдыыта, кэскилэ тутулуктаах. Хас биридди оскуола анал хайысхалаах, омуоха сүрүн төрүтүнэн эксперимент буоларыгар өссө төгүл итэҕэйдибит.

ХААРТЫСКАЛАРГА: сага
тутуллубут алын кылаастар
оскуолалара (xanaha); спортивной
саала тутуутугар.

Д.М.ЛОБАНОВА,
оскуола директора,
экспериментальной үлэ айар
бөлөбүн салайааччыта.

Билиги нэһилиэкпитигэр бастагы үөрэх кыһата аһыллыбыттан оскуолабыт үөрэтэн, итэн таһаарбыт ыччаттара араас кэрдиис кэмнэргэ олоһу кытта тэҥнэ хардылыһабыттар.

Мантан үүнэн-сайдан тахсыбыт үтүө дьон-нор ааттарынан оскуола, нэһилиэк, улуус, ону аһан республика киэн туттар, кинилэри үөрэппит учууталлары дьон-сэргэ мэлдьи махталынан ахтар. Төрөөбүт нэһилиэктерин оскуолатыгар өр кэмкэ эңкилэ суох үлэлэтинэр "Бочуот Знага" орден кавалера, педагогическай үлэ ветерана, РСФСР норуотун үөрэбритинтин туйгуна, улуус бочуоттаах гражданина М.К.Попова, "Үлэбэ килбизинин иһин" медаль кавалера, педа-

НАЧАЛЬНАЯ ОСКУОЛА – ҮӨРЭТИН-НИТИН АКЫЛААТА, СҮРҮН ТИРЭБЭ

гогическай үлэ ветерана Е.М.Борисова, социалистическай куоталаһы кыайылааба, РСФСР норуотун үөрэбритинтин туйгуна, педагогическай үлэ ветерана Е.Д.Барашкова оболорго үтүө ойу-саанаы, олоххо сырдык эрэл саһыттар. Үөрэппит оболорун көбүлээһиннэринэн М.К.Попов, Е.М.Борисова ааттарынан бириэмийэлэри үөрэх, үлэ бастыһыгар индэри балаһыаньата 1999 сылга оноһуллан олоххо кирибэ. Е.М.Борисова аатынан бириэмийэ бастагы лауреаттарынан Витя Потапов (IV кыл.) учуутала А.Е.Румянцеванын, иккис лауреаттарынан Маша Новгорода (IV кыл.), учуутала Л.В.Тосукаева буолбуттара.

Ааспыт үөрэх дьылыгар алын кылаастарга 39 оҕо үөрэннэ. Кылаас салайааччыларынан Л.В.Тосукаева, А.Е.Румянцев, С.А.Осипова, Н.М.Дагданча уонна музыка учууталынан М.П.Демьянова, физкультура учууталынан Н.Н.Манаситова, итэр үлэни сүрүннээччинэн М.А.Федорова, психологунан Н.Г.Сивцева үлэлэтиллэр.

Кэлгини сылларга улууска алын кылаас үөрэнээчилэригэр предметнэй олимпиадалар, конкурстар тэриллэр буоллулар. Онон билиги оболорбут ситиһилээктик кытталлар.

1991–1999 сс. үөрэх дьылы-

ОСКУОЛА – ҮӨРЭТИН-НИТИН АКЫЛААТА, СҮРҮН ТИРЭБЭ

гар методическай холбоһук салайааччыларынан Саха АССР оскуолаларын үтүөлээх учуутала, РСФСР норуотун үөрэбритинтин туйгуна, педагогическай үлэ ветерана М.П.Макаров уонна Л.В.Тосукаева үлэлэтиллэр. Бу сылларга төрөппүттэр санааларын үөрэтэн көрүү түмүгэр түөрт сылаах программаны ылынан үлэлэтиппит. Учууталлар метод-холбоһук, улуус уонна ҮөҮҮҮ иһинэн тэрийиллэр идэни үрдэтэр араас курстарга үөрэннэр үлэ-битигэр сана технологиялары киллэри сааламмыта.

Үөрэтин-нитин хаачыстыбата тупсарыгар агардас учуутал методическай таһыма, идэтин маастарыстыбата эрэ буолбакка, материальнай база, үлэлиир усулуобуйа сөптөөхтүк тэриллэрэ ирдэнэр. Оболор урукку интернат дьэтинэн, учууталлар уопсайдарынан, атын бастах косторунан тарбанан үөрэнээччилэр улахан оксуулааһын, оҕо үөрэбэ, сайдыыта бааттан быһаччы тутулукааһын өйдөөн, 1998 сыллаахха директорунан үлэлиир олоһор П.Е.Феофанов туруорсуутунан, сүүрүүтүнэн көтүүтүнэн, үп-харчы кырыымчыгыттан иһиниэккэ, нэһилиэк олохтоохторо, төрөппүттэр, оскуола коллектива сана оскуола тутуутун саалаабыттар. Бу кэмкэ нэһилиэк баһылыгынан үлэлэтиб

В.М.Ядрихинский тутуу түргэнигэр үлэбэ кириитигэр улахан өгөлөөх. Оҕону сайыннараага бары өттүнэн эппиэттир тупсары, кизн-куон, сырдык, сылаас дьыны нэһиликкэ көхтөөхтүк турунан былырыын үлэбэ киллэриб-тирэр.

Ааспыт үөрэх дьылыгар методическай холбоһук салайааччытынан Е.Е.Румянцева үлэлэти. 1998 сылтан методическай үлэ түмүгүнэн оскуола иһинэн бастык үлэлээх учууталларга анал ааттары индэри олохтонно. Онон быйыл "Идэтинэн чулуу" аат Л.В.Тосукаева, "Методическай холбоһук бастык салайааччыта" аат А.Е.Румянцева, "Эдэр кэскиллээх учуутал" аат С.А.Осипова индэрилиннилэр.

Методическай холбоһук бары чилиэннэрэ үөрэтин-нитин ис хоһоонун санардыыга ылсан үлэлиллэр. Ол курдук, математика Л.Г.Петерсон программатынан, грамота Элькинин-Давыдов систематынан, сана тахсыбыт А.Г.Колесова "Букубаарынан" үөрэтэллэр.

Арылаах орто оскуоланын алын кылаастарын үөрэнээчилэрэ уонна учууталлара үбүлүөйү үтүө ситиһиллэрдээх көрсөллөр.

ХААРТЫСКАБА: 60-с-70-с сылларга алын кылаас учууталларынан үлэлэтиллэр. Хаһастан уга: Е.М.Борисова, М.К.Попов, Е.Д.Барашкова, Н.Е.Каженин.

А.Е.РУМЯНЦЕВА, методическай холбоһук салайааччыта, РФ үөрэбритинтин туйгуна.

ҮӨРЭХ КЫҺАТА – САЛАЙААЧЧЫТЫНАН

Д.М.Лобанова Арылаах орто оскуолатыгар маннай нууча тылын уонна литературатын учууталынан, онтон итэр үлэбэ директору солбуйааччынан үлэлэтибэ, 1999 сылтан директорунан аһаммыта. Кини үлэтин хас бирдии үөрэнээччи, учуутал кыһагарын учуоттаан, үөрэнэр, үлэлиир усулуобуйаларын сөптөөхтүк ааттаран тэрийинтэн саалаабыта. Үлэтигэр эбэһинэстэрин, оскуола документациятын барыдактын, отчуоттары кэмнэргэ ыттаран, бюджетка кирибт үбү сөптөөхтүк туһаныны тэрийэн, үөрэнээччилэри ученигынан хаачыһыыга улахан болуототун ууран, оскуола материальнай-техническай базатын бөдөрөгүтүгэ элбэтик кэлэн-баран, санитарнай-гигиеническэй режимин, үлэбэ сэрэктээх булуу быраабылаларын тутуунан Дария Михайловна бэйэти, кырдык даһаны, айылбаттан тэрийэр доһуордаах салайааччы быһытынан көрдөрдө. Аттестациялыыр комиссия председатели буоларынан, кини сүрүн болуототун учууталлар профессиональнай маастарыстыбаларын үрдэтигэр уураар.

Ааспыт үөрэх дьылыгар фундаментальнай курстарга 4, ҮөҮҮҮ проблемнай курстарыгар 21 учуутал сылдьан, онон ылбыт билиилэрин-көрүүлэрин үлэлэригэр сөптөөхтүк туһаныыла бу эмиз директор улахан ситиһинэ буолар. Оскуола иһинэн контуруол график быһытынан утумнаахтык ытыллыыгар, бириэмийэтигэр ырытыллан итэрбэстэр, дьаһаллар туһааннаах үлэтигэр тэрийиллэрлэригэр сүрүн болуототун уураар, оскуола методическай үлэтигэр актыбынайдык кыттар.

Оскуола уонна төрөппүт сибээстээхтик, былааннаахтык үлэлиллэригэр улахан болуототун уураар. Кини быһаччы көбүлээһиннэс "Валеология" образовани на основе духовного и физического саморазвития личности ребенка" дьин инновационнай программа бырайыага оноһуллан, республикатаабы конкурска чарылхайдык көмүскэнэн, оскуолабыт улуус экспериментальнай площадкатын статусун ылла. Айымнылаахтык үлэлиир учууталлар конкурстарыгар А.Е.Румянцев, М.П.Демьянова, Н.Н.Манаситова ситиһилээхтик кыттаннар, кинилэр оһууттара улууска, республикага

тарбана. Дария Михайловна учууталлар кыра да ситиһилэрин кэрэхсэн, таба тайанан, салгы үлэлииллэригэр стимул биэрэр, оскуола үөрэтэр-индэр үлэтин сөптөөхтүк туһанын, салайан сана үрдэллэргэ таһаарар.

Ирдэбиллээх, быһаарсылаах, үлэтигэр кытта уосай тылы булар, принципальнай оскуола салайааччыта, директор 1997 сыллаахха СР үөрэбритинтин туйгуна билиэнэн наһарааламмыта.

Учуутал үлэбэ оскуоланан эрэ мугурдаммат, ол курдук, нэһилиэккэ ытыллар бары дьаһалларга көхтөөхтүк кыттар. Дария Михайловна кэрэ-чур куоластаах ырыаһыт, элбэх фестиваллар лауреаттара, призердэр, анал Дипломнар, Грамоталар хаһаайкалара, нэһилиэк көхтөөх спортсменката, сход чилиэнэ, үс оҕо таппалаах ийэтэ.

Оҕону үөрэтин, кинини итэн таһаары курдук мугура билибэт түбүктээх үлэтигэр Дария Михайловна сөптөөх сулуу тутуһан, дьону көбүлээн таһаарылаахтык үлэлирин сөбөбүт, махтанабыт. Тыа сирин бараммат кыһабатын сүгүбэр оһоһубакка, оҕо туһа дьин үлэлиир-хамсыы, сүүр-көтө сылдар билиги директорбыт өссө да элбэх сылларга оболору билингэ-көрүүгэ уһуйа, коллегаларыгар үтүө холобур буола туруо дьин эрэнэбит.

ХААРТЫСКАБА: оскуола директора Д.М.Лобанова.

Арылаах орто оскуоланын коллектива.

МААСТАР-УЧУУТАЛ

А.Е.Румянцев итэтин үрдүктүк баһылаабыт, айымнылаахтык үлэлиир, оһууттаах учуутал, наставник, метод-холбоһук салайааччыта. Кини үлэтин оҕо психологиятык кытта бастык ситимнээхтик тэрийэр. Оболор оскуолара бириэмийэтин иһинэн доһуобуйаларын, эт-хаан өртүнэн сайдыларын, тылларын-өстөрүн, толкуйдарын, араас доһуурдара сайдарын кэтээн көрөр улахан үлэни ыттар.

Александра Егорова уроктара мэлдьи үчүгэй бэлэмнээх, оҕо итэрини тардар, үөрэтин билиги ирдэбиллэригэр толору эппиэттир, сабыллыахтык ааттарылыбыт буолаллар. Уруок соруудахтарын, темаларын оболор тус уратыларын учуоттаан, хас бирдии оҕо таһымын көрөн үөрэнээччи өйүгэр тийимтибэ, өйдөнүтүү гына былааннаан үөрэтэр. Кини үөрэнээччилэр кэлсинир, толкуйдуур, аһар, таба суруйар доһуурдэрин сайыннарыыга сүрүн болуототун уураар.

Айымнылаах үлэти үлэтин бир сүрүн уратытынан итэр үлэбэ төрөппүттэри кытыһынарынан, биригэ утумнаахтык үлэлэти, кинилэргэ тэрийири буолар. Сылга бирдэ, иккитэ буолар муһнаарынан мугурдаммака былаан быһытынан араас көрүмкээх үлэлэри, тийипин быспакка ыттар. Ол курдук, оболор оскуола киллэргэ төрөппүт кытта бэлэмнэр, араас темаларга лекциялары, консультациялары, аһаас дьарыктары, дьаһаллары тэрийэр. Төрөппүттэргэ анкета толорторон, элбэх дьыгээри соруудахтары бирдэн дьыгэ кэрэни уонна оскуоланы бир ситимнээх үлэбэ тардар. Кылаас салайааччытын быһытынан оҕо уулуатын харыстан, бөбөйдэти, тэнигэ үөрэн-хоһойон үөрэнээччилэргэ иккис ийэлэрин курдук истиниик сайыаннаһар.

Олох сайдытын кытта тэнигэ учуутал үлэтигэр ирдэбил өссө улаатар. Араас сана технологиялар, сүүрэнэр, сайыннарылаах системалар, кайыһыллар - бары айымнылаахтык

үлэлиир учууталга кыах биэрэллэр. Билиги-Александра Егоровнабыт Элькинин-Давыдов систематын өссө Уус-Алданга үлэлиир сылдьан бэйэтэ экиннэти, литератураны хасиһан, итэриниригэр үөрэтибэ. Занкес сайыннарылаах систематыгар ҮөҮҮҮҮ иккис курсугар үөрэнитэ, 1999 сыллаахха "Школа-2000" - Петерсон методика" курска идэтин үрдэтибэ.

Метод-холбоһук салайааччытынан быһытынан эдэр учууталларга элбэх көмө уоһор. Үлэбэ сылгы "Эдэр учуутал оскуоланы" салайан ыттар. Александра Егорова салайар метод-холбоһука улууска, республикага ытыллар бары семинардара, курстарга, "Исток" республикатаабы, "Родник" улуустаабы педагогическай идея фестивалларыгар, педагогикаларга көхтөөхтүк, ситиһилээхтик кыттар. Методическай холбоһук бары чилиэннэрэ үөрэтин-нитин ис хоһоонун санардыыга ылсан үлэлиллэр. 1998-99 үөрэх дьылытан оскуола иһинэн методическай үлэ түмүгүнэн бастык үлэлээх учууталларга анал ааттары индэри олохтоһуна. Онон 25 сыл педстанткаа, туйгуна категориялаах, РФ үөрэбритинтин туйгуна А.Е.Румянцева дьыгэ-чакы таһаарылаах үлэти 1999 сылга "Идэтинэн чулуу", 2000, 2001 сылларга "Бастык үлэлээх метод-холбоһук салайааччыта" ааттар хаһаайкаларынан буолбута.

ХААРТЫСКАБА: А.Е.Румянцев.

А.С.ПОПОВА, метод-сүбэ салайааччыта.

УЧУУТАЛ ТҮБҮКТЭЭХ ҮЛЭТЭ

бил. Александра Николаевна хаһыс да сылын "Уус-уран аабыны сайыннары" темаба үлэлэти. 1998 сыллаахха улуустары педагогическай аабыларга "VI кылаастарга сана чааһын үөрэтигэр кэрэхсэбиллээх үлэлэри тутуу" дьин дакылаата биһирээн республикага ытыллыбыта. Бу тематынан саха тылын, литературатын учууталларын республикатаабы семинардарыгар аһаас уроок ытыллыта. 1999–2000 сс. үөрэх дьылыгар "Литература уроктарыгар сана

технологияны туһаны" дьин улууска ытыллыт аһаас уроога үрдүктүк сыаналаммыта. Александра Николаевна үөрэтэр оболоро олимпиадаларга, конкурстарга мэлдьи ситиһилээхтик кытталлар. Ол курдук, Тая Андросова, Вани Варламов, Вика Попова, Дуся Демьянова, Люба Борисова, Жена Сыромиятникова, Оля Дьячковская, Алена Яцен уо. д. а. араас сылларга улуустары, республикатаабы конкурстар, олимпиадалар лауреаттарынан, кыайылаахтарынан буолбуттара. Бу барыта учуутал түбүктээх үлэтин түмүктэрэ. Кини 1999 сыл түмүгүнэн үөрэнээччилэрэ ситиһилээхтүгэр, үөрэх хаачыстыбата үрдэтибэтигэр педагогическай үлэ ветерана М.К.Попов аатынан бириэмийэ лауреатын аатын ылбыта.

Александра Николаевна үөрэппит оболоро учууталларын хаһан да умнубаттар, үөрүүлэрин-хомолтолорун билигин даһаны тэнигэ үлэлэтиллэр, кэлэн көрсөн үөрэн-көтөн, ахтылланнарын таһааран бараллар.

ХААРТЫСКАБА: А.Н.Туласынова.

Е.М.ПОПОВА, гуманитарнай цикл методическай холбоһуотун салайааччыта.

Учуутал мэлдьи түбүктээх, элбэх сыраны эрайэр үлэлээх. Оттон кылаас салайааччытын үлэти иккис бүк ыарахан, бири да дьаһал кинитэ суох барбат. Оболорго иккис ийэлэрин кэрэтибэ, сүбэ, көмө көрдүүр сайаһас кинилэрэ буолар.

А.Н.Туласынова бу уустук идэни талан үлэлэтибэ 20 сыл буолла. Эдэркээн кыыс бүлүгүтэри педучилищени бүтэрэн Таатта улуунун Туора Күөл нэһилигэни оскуолатыгар пионер баһаатаһынан үлэтин саалаабыта. Онон олоһун аргыһын И.И.Туласыновы көрсөн олохторун холбообуттара. Сотору кэминэн кинилэр Чурапчы улуунун Арылаах бөһүөлэгэр көһөн кэлбиттэрэ. Александра Николаевна СГУ Саха салаатын кэтэтиэн үөрэнэн 1994 сыллаахха бүтэрибэ. Билигин кини оһууттаах, кизн билиилээх, төрөбүт тыл сүмэтин, литература баай ис хоһоонун оболорго индэр, кинилэри умсугутар, үөрэнээччилэр таптыыр-убаастыыр, оскуола бири кизн туттар учууталлара. Сыл аайы кылаас салайааччытынан үлэлиир, метод-холбоһук бири актыбынай чилиэнэ, бастык наставник быһытынан эдэр специалистарга улахан көмөлөөх. Бэйэ билигин үрдэти, олоһу кытта тэнигэ сайдыы учууталтан түспэт ирдэ-

